

Article

Aspectes legals del programari lliure

El programari lliure és cada cop més present a les empreses i les institucions del territori. És fonamental conèixer els aspectes legals que l'envolten, vinculats a la Llei de propietat intel·lectual, ja que en molts casos les empreses mostren encara certa desconfiança cap al programari lliure perquè en desconeixen la legalitat. La realitat, però, és que sovint és menys complex i problemàtic en qüestions legals que el programari privatiu.

gener de 2011

Introducció

Els aspectes legals implicats en la utilització i la distribució del programari lliure és encara un entorn força desconegut. Si bé la seguretat i la manca de suport acostumen a ser les preocupacions del departament de TIC relacionades amb aquest tipus de productes, és també molt convenient que, abans d'aplicar una estratègia empresarial per utilitzar-los, les empreses valorin acuradament quins són els aspectes legals que els afecten, i com poden complir amb la legalitat i, alhora, obtenir les garanties necessàries perquè els elements de TIC d'una companyia funcionin.

El programari de fonts públiques i el programari lliure, tot i que no són exactament el mateix, sí que es poden equiparar en l'àmbit legal, i tenen bàsicament les mateixes implicacions. Parlarem, per tant, a partir d'ara i si no s'especifica el contrari, de programari lliure (PL) per englobar tots dos conceptes.

Si bé pot semblar amb aquest recull que el programari lliure és una font de problemes legals, s'ha de destacar que el programari privatiu pot ser també una font de problemes legals similars i, en molts casos, fins i tot més greus i amb un impacte econòmic més gran per a les companyies implicades.

Malcolm Bain i Manuel Martínez Ribas, fundadors d'ID Law Partners i especialistes en el camp jurídic de les tecnologies de la informació, s'ocupen des

de fa anys d'aclarir els conceptes legals vinculats al programari lliure i que són molt rellevants per a les empreses. La visió sobre els aspectes legals del programari lliure d'autors de diversos manuals i llibres, ponents a conferències especialitzades, col·laboradors del CENATIC (Centre Nacional de Referència d'Aplicació de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació basades en fonts obertes), i assessors de la Comissió Europea com a experts independents, contribueix a donar confiança en aquestes tecnologies.

Al llarg d'aquest article, s'analitza la seva visió professional sobre aquest àmbit i es recullen també els principals aspectes i problemàtiques legals que afecten aquesta mena d'aplicacions, així com dades de mercat de penetració del PL i d'altres aspectes rellevants vinculats a les qüestions legals del programari lliure.

Desplegament del programari lliure a escala internacional

Ja no hi ha dubte que l'ús de PL per part d'empreses, organitzacions i particulars és creixent a tot el món. Als avantatges que presenta aquest programari, quant a independència de proveïdor i la possibilitat d'adaptació a les necessitats particulars, entre d'altres, s'afegeix el seu baix cost econòmic i un ampli ventall d'aplicacions disponibles amb funcionalitats que, sovint, són

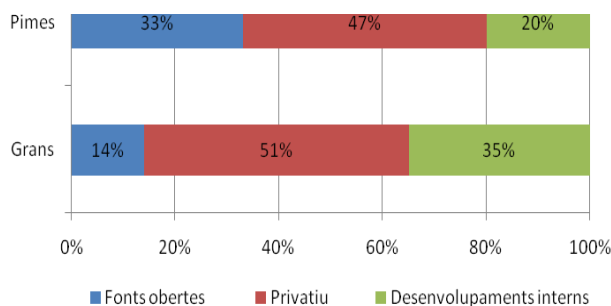
més avançades que les que trobem al programari privatiu.

El seu desplegament, inicialment vinculat a aspectes més filosòfics que pragmàtics, va prenent cada cop més força, en part gràcies a l'impuls que rep de l'Administració pública i sobretot per la presència creixent de proveïdors que ofereixen suport als productes de PL, amb una qualitat orientada a l'entorn empresarial.

Les dades internacionals, reflectides a l'informe del CENATIC, mostren que el 65% de les empreses del món ha adoptat o té previst adoptar tecnologies de fonts obertes. Les aplicacions més utilitzades es troben en les bases de dades, seguit de la gestió de xarxes i la seguretat.

A Espanya, segons les dades que va recollir el CENATIC, el 33% de les pimes i el 14% de les grans empreses utilitzen programari de fonts obertes. Tot i que Espanya és un dels països amb un impuls més decidit sobre el PL, promogut especialment per les administracions autonòmiques, a l'empresa privada, queda encara molt camí per recórrer.

Tipus de programari utilitzat (Espanya)

Font: CENATIC, 2009

Des de l'Administració pública, s'ha impulsat a tots els nivells la utilització de PL. Tant en l'àmbit europeu com espanyol, s'han promogut iniciatives que tendeixen a afavorir aquestes aplicacions, especialment en l'Administració pública. També la Generalitat de Catalunya s'ha mostrat especialment receptiva en aquest àmbit, i el 2008 va elaborar un full de ruta amb l'objectiu de fomentar-ne l'ús a l'Administració i conèixer el grau d'utilització tant a altres administracions com a l'empresa privada. Com a resultat d'això, el PL és cada cop més present en l'àmbit tecnològic de la Generalitat, alhora que s'han impulsat aspectes formatius a tot el personal, inclosos els vinculats a les qüestions legals.

Tot i això, són encara moltes les empreses que es mostren reticents en la utilització d'aquest tipus d'aplicacions, en part, a causa del desconeixement dels aspectes legals que comporta.

Principals aspectes legals del PL: drets i llicències

Pel seu plantejament, el PL defensa quatre llibertats bàsiques de l'usuari del programari, implementades com a drets jurídics mitjançant les diferents llicències existents:

- Executar i utilitzar el programari.
- Estudiar el programari i adaptar-lo a les necessitats de l'usuari.
- Distribuir còpies.
- Modificar el programari i lliurar les modificacions a la resta de públic.

El marc jurídic del programari a Espanya és bàsicament la Llei de propietat intel·lectual, tot i que hi ha també altra legislació aplicable, com la normativa de patents i marques, contractes d'adhesió, etc. Les diferents llicències implementen el nivell de drets que s'atorguen en cada cas a l'usuari, i estipulen les clàusules concretes que s'han de respectar en cada un dels casos. Bàsicament, les llicències de PL es podrien agrupar en tres grans blocs:

- Llicències copyleft. Es tracta de les llicències principals de PL. Són les que atorguen un grau de llibertat més elevat a l'usuari del programari, considerant que el codi font ha d'estar sempre a disposició de l'usuari amb els drets de modificació i redistribució. Inclouen la famosa clàusula de copyleft, que obliga a mantenir com a PL no només el programari original, sinó també totes les noves aplicacions creades a partir d'aquest si es redistribueixen, mantenint i respectant la mateixa llibertat que tenia l'aplicació original. Aquest tipus de llicències són les que s'utilitzen actualment per elaborar el 70% dels projectes, i inclouen programari àmpliament present al mercat com GNU/Linux (per exemple, Debian, Red Hat o Ubuntu), GIMP, Alfresco, etc. La llicència més aplicada en aquest àmbit és la GPL (*General Public License*).

- Permissives. Aquesta mena de llicències recull una perspectiva més pragmàtica del PL, que permet, fins i tot, incorporar el codi del PL en un nou producte de propietat amb modificacions, respectant, però, les clàusules pertinents quant a publicitat de l'autoria o d'altres detalls. Les llicències més utilitzades d'aquest grup són la BSD (*Berkeley Software Distribution*), MIT (*Massachusetts Institute of Technology*) i Apache.

- Híbrides. Són de tipus copyleft, però més suau, i permeten utilitzar el codi amb programari

de propietat o amb altres llicències, mantenint el nucli original en condicions de llibertat de la llicència original. LGPL (*Lesser General Public License*), MPL (*Mozilla Public License*), NPL (*Netscape Public License*) són les llicències més comunes d'aquest bloc, sobre productes com Jboss, Liferay, Openoffice.org o Firefox/Thunderbird.

Així mateix, en l'àmbit europeu destaca l'EUPL (*European Union Public License*), que adapta les condicions tradicionals de les llicències de PL, majoritàriament nord-americanes, amb el dret continental. La va fomentar la Unió Europea en un esforç per impulsar la utilització de PL a les administracions públiques.

Aspectes rellevants que cal considerar

Els aspectes legals del PL no són més complexos que en el cas del programari de propietat. En general, però, és cert que són més desconeguts, a més a més de tenir un recorregut temporal més curt (i, per tant, amb menys casos tractats i menys experiència per part dels desenvolupadors, directores de sistemes, advocats i empreses en general). Potser per aquest motiu són encara nombroses les companyies i les organitzacions que veuen en els aspectes legals un motiu de desconfiança cap al PL.

Els aspectes més rellevants que s'han de considerar a l'hora d'optar per PL, tant per part d'empreses usuàries com distribuïdors o desenvolupadors, es recullen a continuació:

- **Els drets d'ús.** L'aspecte legal més important del PL són els drets d'explotació del programari atorgats per les llicències: amplis drets de reproducció, transformació (adaptació a les seves necessitats i evolució del programari) i (re)distribució del PL, amb poques condicions, contràriament al que passa amb les llicències de propietat. És a dir, sense cost de llicència per usuari, per instal·lació, per GB de dades ni accés a bases de dades, etc. Aquests drets ofereixen escalabilitat, adaptabilitat, extensió del programari i el seu desplegament dins de l'organització, així com continuïtat sobre un cicle de vida més llarg.

- **Selecció de llicència.** Com hem vist, el PL pot utilitzar diferents tipus de llicències, i les implicacions en cada cas són diferents. Decidir si es voldrà mantenir com a PL el programari resultant dels desenvolupaments que realitzi l'organització, considerar els aspectes vinculats

amb la distribució, o la imatge de marca que s'ha de respectar, són alguns dels punts que cal tenir en compte. És important, per tant, comprendre les implicacions de cada tipus de llicència i portar a terme una selecció acurada que s'ajusti a les necessitats i els propòsits de la companyia.

- **Incompatibilitats.** Actualment, una problemàtica a l'entorn del PL és la proliferació excessiva de models de llicències. Si bé acaben sent totes molt similars, la utilització de diferents components en una aplicació, amb diferents tipus de llicències, pot ser un aspecte problemàtic. Hem de recordar que en diversos casos les llicències són incompatibles a l'hora de redistribuir un producte i, per tant, s'ha de ser molt curós a l'hora d'utilitzar components de diferents fonts. Així mateix, convé, doncs, a l'hora de desenvolupar programari, escollir entre les llicències més habituals i fugir de llicències minoritàries que poden presentar clàusules que no ens aporten cap aspecte rellevant i fan que aquell programari pugui ser incompatible amb d'altres. Aquesta recomanació és sobretot important a l'hora de crear un producte (per facilitar la integració de diferents components), però també a l'hora d'utilitzar-lo (per assegurar que posteriorment no hi haurà incompatibilitats amb altres aplicacions).

- **Distribució.** Tant si una empresa es planteja distribuir PL com si en pretén només l'ús com a usuari, s'han de tenir en compte els conceptes vinculats amb la distribució, i el que impliquen les diferents llicències en aquest sentit. En el cas d'empreses amb diferents seus jurídiques, si hi ha una fusió o adquisició de la companyia, etc., el traspàs de les aplicacions de PL entre aquestes empreses es regeix per les clàusules de distribució i, per tant, és un factor que s'ha de tenir en compte.

- **Garantir la cadena de subministrament.** Actualment, són molts els elements del nostre entorn que es venen amb programari incorporat, i en molts casos es tracta de PL (televisors, consoles, mòbils, fins i tot llums elèctriques, etc.). Convé buscar proveïdors amb garanties de respecte de les llicències del programari, ja que un incompliment en un punt de la cadena de subministrament pot portar com a mínim problemes de publicitat negativa. És important recordar que legalment podria incloure també, fins i tot, la confiscació o el lliurament del producte afectat, encara que de moment no se n'han donat

casos a Espanya. Tot i això, s'ha de tenir molt present i no oblidar aquest risc.

- **Desenvolupadors.** Controlar la utilització per part dels desenvolupadors és un altre aspecte clau, ja que en ocasions poden utilitzar components de diferents aplicacions amb llicències incompatibles. És bo garantir, mitjançant processos de formació, que els usuaris desenvolupadors són conscients de les implicacions legals del PL que utilitzen i que tenen presents no només els drets que atorga, sinó també les clàusules legals que han de complir.

- **Patents.** Especialment en el cas dels desenvolupadors, s'ha de tenir en compte l'aspecte vinculat amb les patents. Si bé generalment moltes patents vinculades al món del programari manquen en el fons de criteris legals i es poden portar a judici, és una operació costosa i que requereix recursos elevats. A Europa, les aplicacions informàtiques i el programari queden en principi fora del sistema de patents. Però a la pràctica hi ha molta incertesa legal respecte a això, ja que l'oficina de patents ho permet en certs casos i hi ha, per tant, força ambigüitat en els criteris. Per tant, s'ha de considerar el risc d'estar infringint alguna patent a l'hora de desenvolupar PL (igual que passa amb qualsevol programari).

Convé també, però, recordar els aspectes amables del PL en el terreny legal, així com el plantejament i l'orientació que habitualment tenen els desenvolupadors implicats. Com que és inicialment una qüestió de caire polític i filosòfic, l'entorn de desenvolupadors al voltant del PL té molta consciència de comunitat i procura resoldre les problemàtiques de manera amistosa i fora dels jutjats.

Una infracció de llicències de programari privatiu pot portar ràpidament als tribunals i, en ocasions, fins i tot de manera agressiva. Però en el cas del PL es mira habitualment de trobar una solució pactada, ja que en molts casos l'infractor no és conscient de la seva errada, i senzillament se li demana que respecti les clàusules (d'adjuntar el codi, de menció dels autors, etc.). En definitiva, l'entorn implicat en la producció de PL busca el respecte de la llicència que el desenvolupador va escollir per al seu programari, però sense haver d'arribar a un litigi.

A més a més, s'ha de recordar que perquè una demanda judicial pugui tenir èxit, es requereixen tots els titulars dels drets sobre els quals es fa la reclamació. En el PL pot ser jurídicament difícil aconseguir aquest punt, ja que sovint són moltes les persones implicades en el desenvolupament de determinat programari i, moltes vegades, estan

ubicades geogràficament de manera dispersa a diferents països.

De fet, tal com destaquen des d'ID Law Partners, i fora d'altres actuacions judicials de caràcter menor utilitzades com a estratègia per afavorir acords amistosos, només hi ha hagut uns cinc judicis importants a tot el món sobre PL que hagin qüestionat algun dels seus aspectes bàsics, en els gairebé quinze anys que fa que aquestes aplicacions estan presents de manera intensiva al mercat.

Per tant, si bé és important conèixer els aspectes legals vinculats al PL, aquest fet no ha de ser un fre en la seva adopció. Les empreses han de considerar els avantatges d'aquestes aplicacions i han de tenir en compte tots aquests aspectes i algunes recomanacions importants:

- **Plantejament estratègic.** L'adopció de PL requereix un plantejament estratègic que permeti enfocar el projecte de manera global a l'organització, establint els canals adequats i fomentant la utilització de bones pràctiques establertes per a cada cas. Això ha d'incloure tasques com documentar totes les llicències, establir els requisits per a l'alliberació de codi, criteris de manipulació, persones responsables, etc. que prevegin els aspectes legals implicats i el seu compliment.

- **Pla de formació.** Tot i que la presència de continguts sobre PL a les universitats i altres centres formatius és creixent, queda encara molta tasca formativa per fer perquè els futurs professionals de les TIC coneguin a fons el programari lliure. Per tant, és molt convenient establir un pla de formació tant per als gestors del programari lliure com per als possibles desenvolupadors de codi. Els usuaris finals també haurien de rebre aspectes formatius bàsics, per garantir el compliment de llicències i l'ús correcte del programari.

- **Comptar amb assessorament.** Així mateix, és convenient poder disposar d'assessorament legal qualificat que pugui resoldre els dubtes que es plantegen i fer les recomanacions oportunes. Aquest aspecte és especialment rellevant per a aquelles empreses que es plantegen desenvolupar o distribuir aplicacions de programari lliure. OpenTrends, EyeOS, Openbravo o Abiquo són algunes de les empreses de programari lliure del territori que han buscat assessorament legal per tal d'assegurar una qualitat legal dels seus productes, complir les seves obligacions i definir les llicències més adients per al seu desenvolupament i distribució.

Conclusions

La presència del programari lliure és creixent a les empreses i les institucions de tot el món. Impulsat en bona mesura per les administracions, la seva presència a l'entorn empresarial va augmentant, si bé encara queda molt camí per recórrer.

Els aspectes legals vinculats al PL, tot i que sovint són força desconeguts, permeten adoptar ràpidament productes de PL. El seu desconeixement, per tant, no ha de comportar un fre per a la penetració d'aquesta mena d'aplicacions a les empreses. Els drets atorgats,

els diferents tipus de llicències, així com les implicacions que tenen en cada cas i les incompatibilitats existents entre elles són, potser, els aspectes més rellevants que cal conèixer, i amb l'assessorament legal adient es resolen els dubtes de manera ràpida i eficaç.

Convé, per tant, que les empreses duguin a terme un plantejament estratègic a l'hora d'adoptar PL, en què s'incloguin també aspectes formatius per a tota la companyia.

Paraules clau

Programari lliure, programari de codi obert, aspectes legals, ID Law Partners, *open source*, *free software*.

Enllaços d'interès

- ID Law Partners, <http://www.id-lawpartners.com/es>.
- CENATIC, <http://www.cenatic.es/>.
- «Guía del derecho y el software de fuentes abiertas», CENATIC, 2009, <http://www.uca.es/softwarelibre/activi2009/guiaLegal>.
- «Informe sobre el estado del arte del software de fuentes abiertas en la empresa española», CENATIC, 2009, http://web.cenatic.es/web/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=1%3A&download=23%3A&Itemid=20&lang=es.
- «Informe sobre el panorama internacional de software de fuentes abiertas», CENATIC, 2010, http://web.cenatic.es/web/index.php?option=com_content&view=article&id=39154.
- «Aspectos legales y de explotación del software libre», Universitat Oberta de Catalunya (UOC), 2007, <http://ocw.uoc.edu/informatica-tecnologia-y-multimedia/aspectos-legales-y-de-explotacion-del-software-libre/materiales/>.
- Càtedra de Programari Lliure de la UPC, <http://www.cpl.upc.edu/>.
- CatPL Associació d'Empreses per al Programari Lliure, <http://programarilliuere.wordpress.com/>.
- Free Software Foundation Europe (FSFE), <http://www.fsfe.org/index.es.html>.
- Open Source Initiative, www.opensource.org.

Agraïments

Agraïm la col·laboració i els comentaris dels advocats Malcolm Bain i Manuel Martínez-Ribas, d'ID Law Partners en l'elaboració d'aquest article.